
Svenskt Vatten

UTVECKLING

Rapport
Nr 2025-11

Erfarenheter från arbetet med vattentjänstplaner

Marie Albinsson
Linnea Ruderfelt
Emelie Persson

Svenskt Vatten

UTVECKLING

Svenskt Vatten Utveckling (SVU) är kommunernas eget FoU-program om kommunal VA-teknik. Programmet finansieras i sin helhet av kommunerna. Programmet lägger tonvikten på tillämpad forskning och utveckling inom det kommunala VA-området.

Författarna är ensamt ansvariga för rapportens innehåll, varför detta ej kan åberopas såsom representerande Svenskt Vattens ståndpunkt.

Svenskt Vatten Utveckling

Svenskt Vatten AB

POSTADRESS BOX 14057, 167 14 Bromma

BESÖKSADRESS Gustavslundsvägen 12, 167 51 Bromma

TELEFON 08-506 002 00

E-MAIL svensktvatten@svensktvatten.se

www.svensktvatten.se

RAPPORTENS TITEL	Erfarenheter från arbetet med vattentjänstplaner
TITLE OF THE REPORT	Experiences from the work with water service plans
FÖRFATTARE	Marie Albinsson, Ecoloop, Linnea Ruderfelt och Emelie Persson, Tyréns
RAPPORTNUMMER	2025-11
ANTAL SIDOR	33
SAMMANDRAG	Sedan den 1 januari 2024 ska varje kommun ha en vattentjänstplan enligt lagen om allmänna vattentjänster. Rapporten innehåller sex kommuners erfarenheter och lärdomar från arbetet med vattentjänstplaner. Projektet har visat att kommunerna behöver mer stöd och vägledning. I väntan på att en vägledande myndighet utses bidrar projektet med råd och tips för arbetet med vattentjänstplaner.
SUMMARY	Since January 1, 2024, every municipality is required to have a water services plan (vattentjänstplan) in accordance with the Public Water Services Act. This report presents the experiences and lessons learned from six municipalities in their work with water services plans. The project has shown that municipalities need more support and guidance. While waiting for a guiding authority to be appointed, the project provides advice and tips for developing water services plans.
SÖKORD	Vattentjänstplan, VA-planering, vägledning, strategisk miljöbedömning, samråd, granskning
KEYWORDS	Water service plan, water and wastewater planning, guidance, strategic environmental assessment, consultation, review
MÅLGRUPPER	Alla som jobbar med VA-planering i VA-organisationer och kommuner
RAPPORT	Finns att hämta hem som pdf från Vattenbokhandeln. https://vattenbokhandeln.svensktvatten.se/
UTGIVNINGÅR	2025
UTGIVARE	© Svenskt Vatten AB
REFERENS	Albinsson M., Ruderfelt L. och Persson E. (2025). <i>Erfarenheter från arbetet med vattentjänstplaner</i> . SVU-rapport 2025-11. Stockholm: Svenskt Vatten.

Om projektet

PROJEKTNUMMER	24-109
PROJEKTETS NAMN	Erfarenheter från arbetet med vattentjänstplaner
PROJEKTETS FINANSIERING	Svenskt Vatten Utveckling

Förord

När det nya lagkravet om vattentjänstplan kom i juni 2022 uppstod det en hel del frågor. Vad ska en vattentjänstplan innehålla, hur detaljerad ska den vara, och vad betyder egentligen en flexiblere behovsbedömning? När det inte fanns någon vägledande myndighet fick kommunerna själva besvara dessa frågor. Att det var kort tid till lagens tidsfrist för att ha en vattentjänstplan gjorde det än mer utmanande. Nu finns det många färdiga vattentjänstplaner, och idén med detta projekt var att sammanställa erfarenheter, undersöka om det fortfarande finns behov av vägledning i dessa frågor och ge tips och råd inför nästa revidering.

Stort tack till alla som har engagerat sig i projektgruppen och delat med sig av sina erfarenheter: Göteborgs Stad/Kretslopp och vatten, Heby kommun, Norrtälje kommun och Norrtälje Vatten och Avfall (NVAA), Piteå kommun, Svalövs kommun och Nordvästra Skånes Vatten och Avlopp AB (NSVA) samt Växjö kommun.

Vi vill även säga stort tack för bra kommentarer och synpunkter från referensgruppen som bestod av representanter från Havs- och vattenmyndigheten, Naturvårdsverket, Sveriges Kommuner och Regioner, Svenskt Vatten och VA-guiden.

Marie Albinsson, Linnea Ruderfelt & Emelie Persson

Innehåll

Förord.....	2
Sammanfattning.....	4
Summary	5
1 Inledning.....	6
1.1 Mål och syfte.....	6
1.2 Metod	7
2 Syftet med en vattentjänstplan	9
3 Vägledning som finns i dag.....	11
3.1 Upplägg och innehåll i vattentjänstplaner.....	11
3.2 Strategisk miljöbedömning	12
3.3 Samråd och granskning	12
4 Erfarenheter från sex olika kommuner	13
4.1 Prioriterade frågor och utmaningar	13
4.2 Intervjusvar.....	13
4.3 Nytt och kostnader	20
5 Erfarenheter från länsstyrelserna	22
6 Diskussion	24
6.1 Upplägg och innehåll	25
6.2 Arbetssätt	27
6.3 Strategisk miljöbedömning	27
6.4 Samråd och granskning	28
7 Behov av ytterligare stöd och vägledning	29
8 Råd och tips i väntan på vägledning	30
8.1 Upplägg och innehåll	30
8.2 Arbetssätt	30
8.3 Strategisk miljöbedömning	30
8.4 Samråd och granskning	31
9 Avslutning	32
Referenser	33

Sammanfattning

Sedan den 1 januari 2024 ska varje kommun ha en vattentjänstplan enligt lagen om allmänna vattentjänster. Rapporten innehåller sex kommuners erfarenheter och lärdomar från arbetet med vattentjänstplaner. Projektet har visat att kommunerna behöver mer stöd och vägledning. I väntan på att en vägledande myndighet utses bidrar projektet med råd och tips för arbetet med vattentjänstplaner.

År 2022 beslutade riksdagen om förändringar i lag (2006:412) om allmänna vattentjänster (LAV). Det var ändringar som syftade till att skapa förutsättningar för långsiktigt hållbara vatten- och avloppslösningar samt öka allmänhetens möjlighet att påverka hur behovet av allmänna vattentjänster i kommunen ska tillgodoses. I vattentjänstplanen ska det också finnas en beskrivning av vilka åtgärder som behövs för att skydda de allmänna VA-anläggningarna vid skyfall.

För att ge kommunen utrymme att anpassa planens innehåll efter den egna kommunens behov och förutsättningar infördes inga detaljerade bestämmelser om vad en vattentjänstplan ska innehålla. Därför har kommunerna hittills själva fått besvara alla de frågor som har uppstått. Många av Sveriges kommuner har nu tagit fram en vattentjänstplan. Vattentjänstplanerna ska aktualiseras vart fjärde år och vid behov revideras.

Syftet med projektet var att sammanställa erfarenheter och lärdomar från arbetet med vattentjänstplaner samt ge tips och råd inför nästa revidering. Efter genomfört projekt kan det konstateras att kommunerna behöver och efterfrågar stöd och vägledning från en nationell myndighet.

Sex kommuner och VA-organisationer har deltagit i projektet. Kommunerna är av olika storlek och ligger i olika delar av landet. Intervjuer och enkäter har genomförts om deras arbete med vattentjänstplanerna. Ett kriterium i valet av kommuner var att de skulle ha minst ett färdigt samrådsunderlag vid tiden för intervjun. Kommunerna har gett likartade svar om vad som varit utmaningar och svårigheter i arbetet med vattentjänstplaner. De intervjuade har haft utmaningar i att tilldela ägarskap och ansvar för vattentjänstplanen, avgränsa innehållet, bestämma detaljeringsnivå i beskrivning av hur VA-anläggningarnas funktion ska upprätthållas vid skyfall, modellen för bedömning av behov av allmänna vattentjänster, vattentjänstplanens relation till andra styrdokument, former för samråd och granskning samt strategisk miljöbedömning.

Trots många frågor och osäkerheter är alla intervjuade kommuner nöjda med genomförandet och upplever att de har tagit fram väl avvägda planer med en fungerande process. De nyttor med vattentjänstplanerna som har lyfts fram i intervjuerna är att det interna samarbetet har förbättrats, att VA-planeringen har blivit mer transparent för fastighetsägarna och att VA-planeringen genom vattentjänstplanen i högre grad har kopplats ihop med den övriga samhällsplaneringen. Detta är även något som intervjupersonerna kommer att fortsätta att utveckla mer i nästa revidering av vattentjänstplanen.

I väntan på att vägledande myndighet utses har projektet samlat råd och tips under de fyra kategorierna upplägg och innehåll, arbetssätt, strategisk miljöbedömning, samt samråd och granskning.

Summary

Since January 1, 2024, every municipality is required to have a water services plan (vattentjänstplan) in accordance with the Public Water Services Act. This report presents the experiences and lessons learned from six municipalities in their work with water services plans. The project has shown that municipalities need more support and guidance. While waiting for a guiding authority to be appointed, the project provides advice and tips for developing water services plans.

In 2022, the Swedish Parliament decided on amendments to the Public Water Services Act (2006:412). These changes aimed to create conditions for long-term sustainable water and sewage solutions and to increase public influence over the planning of public water services in their municipality. The water services plan must also include a description of the measures needed to protect public water and sewage facilities during cloudburst.

To allow municipalities to adapt the plan's content to their specific needs and local conditions, no detailed requirements were introduced in the legislation regarding what a water services plan must contain. Due to this, many questions arose that the municipalities had to answer themselves. Many municipalities in Sweden have now developed a water services plan. These plans must be updated every four years.

The purpose of the project was to compile experiences and lessons learned from the development of water services plans and to provide advice and recommendations for the next update. After completing the project, it is evident that municipalities both need and request support and guidance from a national authority.

Six municipalities and water and wastewater organisations participated in the project. These municipalities vary in size and are located in different parts of the country. Interviews and surveys were conducted regarding their work with the water services plans. A criterion for selecting municipalities for the project group was that they should have come a long way in compiling their plan. The municipalities provided similar responses about the challenges and difficulties they faced when developing the plans. The main difficulties mentioned were uncertainties regarding ownership and responsibility for the water services plan, define the required content, level of detail for describing measures to sustain and protect the function of water supply facilities in the event of increased load due to cloudburst, the model for assessing the need for public water services, the plan's relationship to other governing documents, forms of consultation and review, and strategic environmental impact assessment.

Despite many questions and uncertainties, all interviewed municipalities were satisfied with the implementation and felt they had developed well-balanced plans through a functional process. Benefits of the water services plans highlighted in the interviews include improved internal collaboration, increased transparency of water and sewage planning for property owners, and stronger integration with water services planning into broader community planning. This is something that the interviewees plan to continue developing in the next revision of the water services plan.

The report also presents advice and tips under four categories: structure and content, working methods, strategic environmental impact assessment, and consultation and review to be used until a guiding authority is appointed.

---

1 Inledning

I juni 2022 beslutade riksdagen om förändringar i lag (2006:412) om allmänna vattentjänster (LAV). Lagändringarna syftade till att skapa förutsättningar för långsiktigt hållbara vatten- och avloppslösningar samt att öka allmänhetens insyn och möjlighet till deltagande och påverkan av hur behovet av allmänna vattentjänster i kommunen ska tillgodoses.

En av de beslutade ändringarna innebär att alla kommuner ska ha en aktuell vattentjänstplan. Lagkravet trädde i kraft den 1 januari 2023 och skulle vara uppfyllt till årets slut (1 januari 2024). Detta innebär att alla Sveriges kommuner efter 2023 ska ha en vattentjänstplan som beskriver hur kommunen tillgodoser behovet av allmänna vattentjänster. I planen ska det även finnas en beskrivning av vilka åtgärder som behöver vidtas för att skydda de allmänna VA-anläggningarna vid skyfall.

I såväl förarbetena till lagändringen (SOU 2018:34; Bet. 2021/22:CU29; prop. 2021/22:208) som SOU 2024:82 om ökad VA-beredskap och i Riksrevisionens rapport om arbetet med vatten och avlopp (RiR 2025:2) anges att det finns behov av statlig vägledning om vad vattentjänstplanerna ska innehålla och hur de ska utformas. Detta är framför allt viktigt för att uppnå styrning i linje med vad riksdagen och regeringen avsåg. När denna rapport skrivs (våren 2025) har ingen myndighet ännu fått i uppdrag att ta fram en sådan vägledning. För att ge kommunerna stöd i den nya uppgiften att ta fram en vattentjänstplan tog Svenskt Vatten under hösten 2022 fram en kortfattad vägledning, med syftet att fungera som tillfälligt stöd tills en statlig vägledning tagits fram.

Många av Sveriges kommuner har nu tagit fram en vattentjänstplan. Vattentjänstplanerna ska aktualiseras vart fjärde år och vid behov revideras. För att arbetsgången ska bli effektiv bör lärdomar och erfarenheter från den första omgången av arbetet med vattentjänstplaner spridas mellan kommunerna och VA-organisationerna. Idén att sammanställa dessa ledde till detta projekt.

Parallellt med detta projekt granskade Riksrevisionen statens insatser för allmänna vattentjänster. Riksrevisionens rapport publicerades i februari 2025, och intervjuer och enkäter i detta projekt genomfördes hösten 2024. Riksrevisionen anger i sin rapport att *ett av syftena med att införa kravet på kommunala vattentjänstplaner var att det skulle få effekt på kommunernas arbete med underhåll och förnyelse av VA-infrastrukturen* men att få kommuner har med detta i sin vattentjänstplan. I intervjuerna ställdes ingen specifik fråga om underhåll och förnyelse. Därför diskuteras detta bara i kapitel 6.

1.1 Mål och syfte

Syftet med projektet var att samla in och sammanställa erfarenheter och lärdomar från arbetet med vattentjänstplaner och genom detta ge tips och stöd till nästa revidering.

Målet med projektet var att undersöka om det finns ett behov av ytterligare stöd i processen att ta fram en vattentjänstplan. Detta skulle göras genom att:

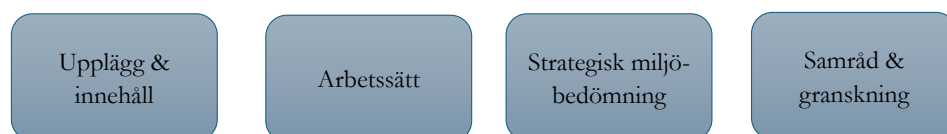
- Beskriva hur olika kommuner har arbetat med vattentjänstplaner samt för- och nackdelar med arbetssätten.
- Beskriva vad olika kommuners vattentjänstplaner har omfattat och hur de skiljer sig åt.
- Identifiera vilka svårigheter kommunerna upplevt i arbetet.
- Identifiera hur många och vilken typ av synpunkter som inkommit i samråd och utställning och hur dessa tagits omhand.
- Ge råd och tips inför kommande revideringar.
- Identifiera vad en framtida vägledning behöver ta upp för att vara ett stöd i arbetet.

1.2 Metod

Inom projektet har erfarenheter från kommuner och länsstyrelser samlats in via intervjuer och enkäter. Under arbetets gång har två möten hållits med projekt- och referensgruppen.

Som en inledande aktivitet analyserades enkätsvar från tidigare genomförda undersökningar om arbetet med vattentjänstplaner. I detta ingick enkätsvar som medlemsorganisationen VA-guiden fick in genom en undersökning hösten 2023 samt frågor och svar om vattentjänstplaner som samlats in från konferensen Vatten, Avlopp & Kretslopp under både 2023 och 2024. Det fanns även svar från VA-beredskapsutredningen (SOU 2024:82, Ökad VA-beredskap).

I uppstarten identifierades fyra huvudområden som frågor och analys har kretsats kring (Figur 1.1). Det har även lämnats utrymme till projektdeltagarna att lyfta övriga funderingar och oklarheter som inte kategoriserats inom huvudområdena.

Figur 1.1

Fyra huvudområden som frågor och analys har kretsats kring.

När analysen av befintliga enkätsvar var klar hölls ett uppstartsmöte med projekt- och referensgruppen för att identifiera prioriterade frågeställningar att ta vidare i intervjuerna. Intervjuer genomfördes sedan med projektgruppens deltagare.

Via Havs- och vattenmyndighetens forum för handläggare inom LAV-tillsyn fick projektledarna möjlighet att presentera projektet och ställa frågor genom en enkät till handläggarna på länsstyrelserna. Efter det valdes även två länsstyrelser ut för intervju.

Resultatet av intervjuerna och enkäten till länsstyrelserna sammanställdes och presenterades sedan för projekt- och referensgruppen vid ett diskussionsmöte för att samla upp deras synpunkter. Resultatet av projektet redovisas i den här rapporten.

Projektet har avgränsats till att sammanställa erfarenheter från de kommuner som engagerats i projektgruppen, men parallellt med att projektet har genomförts har det även samråtts och antagits vattentjänstplaner i många andra kommuner. Även om detta inte direkt har ingått i projektet har projektledarna även tagit intryck och inspiration av andra vattentjänstplaner.

1.2.1 Projektorganisation

En projektgrupp och en referensgrupp har engagerats i projektet. Sex kommuner och VA-organisationer valdes ut till projektgruppen för att uppnå bredd i form av att:

- Kommunerna ska vara av varierande storlek.
- Kommunerna ska vara belägna i olika delar av landet.
- Både kommuner med VA i förvaltning och i bolagsform ska representeras.
- Arbetet med vattentjänstplaner ska ha letts av olika förvaltningar.

Samtliga kommuner i projektgruppen hade en antagen vattentjänstplan eller hade påbörjat samrådsfasen när projektet startade. I Tabell 1.1 finns en sammanställning om arbetet med vattentjänstplaner i kommunerna som deltog i projektgruppen.

Referensgruppen bestod av representanter från Havs- och vattenmyndigheten, Naturvårdsverket, Sveriges Kommuner och Regioner, Svenskt Vatten och VA-guiden. Boverket deltog vid uppstartsmötet men hade inte möjlighet att delta i senare delar av projektet.

	Göteborgs Stad	Heby kommun	Norrtälje kommun	Piteå kommun	Svalövs kommun	Växjö kommun
Län	Västra Götaland	Uppsala	Stockholm	Norrbottnen	Skåne	Kronoberg
Antal invånare (ca)	600 000	14 000	66 000	42 000	14 000	96 000
VA i bolag eller förvaltning?	Förvaltning	Förvaltning	Bolag NVAA	Bolag Pireva	Bolag NSVA	Förvaltning
Ansvarig förvaltning	Kretslopp och vatten, VA-huvud-mannen	Mark och planering	Kommunstyrelsekontoret	Samhällsbyggnad	NSVA	Strategienheten
Vattentjänstplanens status vid intervjun?	Antagen	Antagen	Klar men inte antagen	Antagen	Antagen	Samråd pågick
Relation till kommunens VA-plan	Använde befintligt material och framför allt VA-utbyggnadsplanen för att ta fram vattentjänstplan.	Tog fram vattentjänstplan och behöll VA-plan.	Omarbetade befintlig VA-plan. Vattentjänstplanen är en del av nya VA-planen.	Använde riktlinjer och utbyggnadsplan som redan fanns i befintlig VA-plan och skapade en vattentjänstplan.	Hade ingen VA-plan sen tidigare. Tog fram en vattentjänstplan med hjälp av befintligt internt underlag hos NSVA.	Har införlivat gällande VA-plan i vattentjänstplanen.

Tabell 1.1

Kort om arbetet med vattentjänstplaner i de medverkande kommunerna.

---

2 Syftet med en vattentjänstplan

Riksdagen beslutade den 20 juni 2022 om ändringar i lag (2006:412) om allmänna vattentjänster (LAV). Ett tillägg gjordes i § 6 LAV och fyra nya paragrafer, § 6 a–6 d, om vattentjänstplaner tillkom.

Lagändringarna syftade till att skapa förutsättningar för långsiktigt hållbara vatten- och avloppslösningar samt att öka allmänhetens insyn och möjlighet till deltagande och påverkan av hur behovet av allmänna vattentjänster i kommunen ska tillgodoses. Enligt § 6 i LAV har kommunen, under vissa omständigheter, en skyldighet att tillgodose behovet för både befintlig och blivande bebyggelse. Kommunen fullgör sin skyldighet genom att bestämma att bebyggelsen ska ingå i verksamhetsområde och ordna vattentjänster inom området.

Bestämmelsen i § 6 LAV ändrades för att tydliggöra att kommunen ska överväga om behovet av en vattentjänst kan tillgodoses genom en godtagbar enskild anläggning innan kommunen inrättar verksamhetsområde (prop. 2021/22:208).

Bakgrunden till ändringen, som beskrivs i förarbetena (SOU 2018:34, bet. 2021/22:CU29, prop. 2021/22:208) är att det i tidigare bedömningar av behovet av allmänna vattentjänster inte tagits tillräcklig hänsyn till om behovet kan lösas med enskilda anläggningar.

Långsiktig planering av allmänna vattentjänster

För att det ska bli tydligare hur kommunens VA-planering ser ut och vilka bedömningar som genomförs har kravet på vattentjänstplaner införts. Syftet med en vattentjänstplan är att *redogöra för kommunens långsiktiga planering av hur behovet av allmänna vattentjänster ska tillgodoses* (SOU 2018:34; Bet. 2021/22:CU29; prop. 2021/22:208).

En tydlig planering är en förutsättning för att kommunerna ska kunna upprätthålla en högre åtgärdstakt i områden där det finns behov av utbyggnad av VA i ett större sammanhang och för att uppfylla syftet med lagen om allmänna vattentjänster.

Sveriges kommuner har länge arbetat med planering för sin vatten- och avloppsverksamhet, till exempel i VA-planer. Det åligger kommunerna att ta fram VA-planer enligt vattenmyndigheternas åtgärdsprogram. Åtgärdsprogrammen gäller för innevarande förvaltningscykel, vanligen en tidsperiod om sex år.

Det innebär i teorin att kravet kan tas bort kommande vattenförvaltningscykel. Ett uttryckligt krav på att kommunerna ska ta fram vattentjänstplaner infördes därför i lag, för att det ska gälla långsiktigt.

Minskat demokratiunderskott

Ett annat syfte med vattentjänstplanerna har varit att *minska det ”demokratiunderskott”* som funnits vid VA-utbyggnad. Om en fastighetsägare anser sig vara i behov av en vattentjänst som kommunen i dagsläget inte tillhandahåller för fastigheten kan fastighetsägaren kontakta länsstyrelsen som inleder ett tillsynsärende och utreder saken. I omvänt läge, om kommunen bedömt att behov föreligger, har fastighetsägare inte samma möjligheter att få saken utredd. Att ta fram långsiktiga vattentjänstplaner med beskrivningar av behovet av VA-utbyggnad samt att samråda med berörda sakägare är ett sätt att öka möjligheten till insyn och inflytande i processen.

Motiveringen till behovet av lagförändringarna beskrivs i prop. 2021/22:208. Där anges att lagen tidigare har tolkats utifrån att det alltid finns ett behov av att skydda människors hälsa och miljön och att kommunen ska ansvara för vattentjänsterna genom allmänna anläggningar så snart villkoret för ”ett större sammanhang” är uppfyllt. Följderna av detta har enligt propositionen hämmat utveckling på landsbygden då kostnader för allmänt VA satt stopp för utvecklingen. På andra håll har det skapat

---

ekonomiska problem för fastighetsägare som tvingats betala för att ansluta till vattentjänster de inte ansett sig vara i behov av.

Åtgärder för ökad belastning på grund av skyfall

En vattentjänstplan ska även innehålla kommunens bedömning av vilka åtgärder som behöver vidtas för att VA-anläggningarna ska fungera vid ökad belastning på grund av skyfall.

---

3 Vägledning som finns i dag

För att ge kommunerna utrymme att anpassa planens innehåll efter den egna kommunens behov och förutsättningar infördes inga detaljerade bestämmelser i lag om vad en vattentjänstplan ska innehålla (prop. 2021/22:208). Viss vägledning till arbetet med vattentjänstplaner finns i dag:

- från den tillfälliga vägledning som Svenskt Vatten tagit fram
- i motiveringen av lagändringen som ges i förarbetena
- genom Naturvårdsverkets vägledning om strategiska miljöbedömningar.

Svenskt Vattens tillfälliga vägledning presenteras inte här men den fokuserar på hur en befintlig VA-plan kan omvandlas för att uppfylla kraven på en vattentjänstplan. Vägledningen är kortfattad och även den anger att det är upp till kommunerna att bestämma omfattning och detaljnivå i vattentjänstplanen.

Nedan visas några urklipp ur regeringens proposition som har koppling till tre av de fyra huvudområdena i detta projekt.

3.1 Upplägg och innehåll i vattentjänstplaner

Prop. 2021/22:208, s 26: *För att uppfylla syftet behöver vattentjänstplanen innehålla i vart fall kommunens planering av utbyggnaden av allmänna VA-tjänster, det vill säga den planering som i dag ingår i en utbyggnadsplan. Regeringen delar Sveriges Kommuner och Regioners uppfattning att inte bara de områden för vilka kommunen bedömer att det finns en skyldighet att ordna allmänna vattentjänster bör ingå i planen. Även de områden där kommunen har bedömt att behovet av vattentjänster i ett större sammanhang bör ordnas genom enskilda anläggningar bör framgå. Regeringen menar dock att denna skyldighet följer av den föreslagna utformningen av 6 § lagen om allmänna vattentjänster och att denna skyldighet inte uttryckligen behöver framgå av de bestämmelser som reglerar vattentjänstplanens innehåll.*

Prop. 2021/22:208, s 27: *Regeringen delar utredningens uppfattning att en utbyggnadsplan i form av en tidsplan för utbyggnad av allmänt va i olika områden inte motsvarar den vattentjänstplan som kommunen föreslås bli skyldig att ta fram. En utbyggnadsplan kan däremot utgöra en del av vattentjänstplanen.*

Prop. 2021/22:208, s 24: *Många kommuner har tagit fram utbyggnadsplaner. Någon generell skyldighet för kommunen att ta fram utbyggnadsplaner enligt lagen om allmänna vattentjänster finns dock inte. Det närmare innehållet i en utbyggnadsplan är inte heller närmare reglerat i lagen om allmänna vattentjänster. Den rättsliga innebörden av en utbyggnadsplan framgår dock av 17 §. Av bestämmelsen framgår att tidpunkten för när en fastighetsägares rätt att använda den allmänna VA-anläggningen är beroende av i vilken ordning kommunen utför de anläggnings- eller utbyggnadsarbeten som är nödvändiga för att fastighetsägaren ska kunna använda VA-anläggningen. Om kommunen väljer att ha med en utbyggnadsplan i vattentjänstplanen måste den därmed uppfylla kraven i 17 § lagen om allmänna vattentjänster.*

I Prop. 2021/22:208, s 24 står följande: *Om det finns ett behov av en allmän vattentjänst enligt 6 § lagen om allmänna vattentjänster ska kommunen bestämma det verksamhetsområde inom vilket vattentjänsten eller vattentjänsterna behöver ordnas och se till att behovet snarast eller, och så länge behovet finns kvar, tillgodoses i*

---

verksamhetsområdet genom en allmän VA-anläggning. I detta ligger även ett övergripande ansvar för att se till att VA-anläggningen underhålls och fyller sitt ändamål.

3.2 Strategisk miljöbedömning

Vattentjänstplaner omfattas av ett EU-direktiv som reglerar att medlemsländerna behöver bedöma miljöpåverkan från planer och program. För att belysa detta har kravet också skrivits in i lagen om allmänna vattentjänster. Syftet med miljöbedömning av planer är att integrera miljöaspekter i planeringen för att främja en hållbar utveckling.

Vattentjänstplaner är inte en av de planer som alltid kräver en miljökonsekvensbeskrivning utan i första hand behöver en undersökning om betydande miljöpåverkan göras.

I propositionen anges att det inte finns någon tidsaspekt angiven för undersöknings- eller avgränsningssamråd vilket gör att detta samråd bedöms kunna genomföras samtidigt som vattentjänstplanen samråds, så länge kommunen vid behov anpassar samrådskretsen efter detta.

Naturvårdsverket vägleder på sin webbplats om strategiska miljöbedömningar för planer och program.

3.3 Samråd och granskning

Proposition 2021/22:208 Vägar till hållbara vattentjänster, s 33: *Regeringen har stor förståelse för att bedömningen av vilka fastighetsägare som har ett väsentligt intresse av planen kan vara svår att göra och att krav på granskning kan uppfattas som omfattande och därmed resurskrävande. I ljuset av att kraven på samråd och granskning är av sådan grundläggande betydelse för att säkerställa ett fullgott beslutsunderlag och en demokratisk förankring av planen inför planens slutliga utformning bör dock kravet detta till trots formuleras och avgränsas på det sätt utredningen föreslår. Regeringen anser därför, i likhet med utredningen, att ett förslag till vattentjänstplan bör bli föremål för samråd med de fastighetsägare och myndigheter som kan antas ha ett väsentligt intresse av planen. Förslaget bör som huvudregel även ställas ut för granskning i minst fyra veckor, bland annat för att fastighetsägare som har lämnat synpunkter under samrådet ska få möjlighet att se på vilket sätt dessa synpunkter har beaktats i kommunens fortsatta arbete med planförslaget. Genom samrådsförfarandet ökar fastighetsägares möjlighet till inflytande över beslut som har direkt påverkan på deras fastigheter. Granskningsförfarandet ger även kommunmedlemmar och andra möjlighet att påverka planens omfattning. Regeringens uppfattning är därför att utredningens förslag till bestämmelser om samråd och granskning bör införas.*

---

4 Erfarenheter från sex olika kommuner

4.1 Prioriterade frågor och utmaningar

Vid uppstartsmötet fick projekt- och referensgruppen ange viktiga aspekter att ta upp i projektet. Dessa liknade i hög grad det som framkommit i tidigare enkäter riktade till kommuner. Följande nämndes:

- *Innehåll och avgränsning.* I framtagande av den första omgången av vattentjänstplaner har det varit otydligt vad som ska tas med i planen och vilken detaljeringsnivå som krävs för att uppfylla syftet.
- *Åtgärder för att skydda VA-anläggningarnas funktion vid ökad belastning på grund av skyfall.* Skyfallshantering är en fråga som kommunerna hanterar inom samhällsplaneringen och historiskt inte direkt inom VA-planeringen. Uppgiften och avgränsningen av analysen var ny, vilket ledde till osäkerheter. Även här finns frågor kring detaljeringsnivå och sekretess.
- *Modell för bedömning av behovet av allmänt VA utifrån människors hälsa och miljö.* Redovisningen av bedömningen har gjorts på olika detaljnivå. Vad krävs i en vattentjänstplan och vilka aspekter ska ingå i bedömningen? Flera kommuner har efterfrågat vägledning om vad som bör ingå i bedömningen.
- *Ägandeskap/ansvar.* Vilken funktion inom organisationen ska ha ansvar för att projektleda vattentjänstplanen och vilka kompetenser behöver involveras i arbetet? Eftersom kommunerna fick en uppgift att ta fram en helt ny plan som både skulle vara strategisk utifrån ett planeringsperspektiv och hantera VA-frågor har det varit flera frågor om vem som ska ha ansvar för vattentjänstplanen.
- *Struktur för styrdokument – vattentjänstplanens relation till andra planer och styrdokument.* Målgrupp och beskrivning av planen skiljer sig från en traditionell VA-plan, men samtidigt hanteras snarlika frågor. Hur påverkar denna nya plan övrig dokumentstruktur inom VA-planering?
- *Former för samråd och granskning.* Samråd och utställning har inte tidigare krävts för planeringsdokument för VA. Även om det inom kommunen finns vana av processen kring samråd och granskning har det uppstått många frågor. Exempelvis vilka som ska räknas till målgruppen för samrådet och hur man bäst når ut med informationen.
- *Strategisk miljöbedömning* var en ny process för ett planeringsdokument om VA och det uppkom frågor även här. Exempelvis vilka aspekter som är relevanta att ta med och vilken detaljeringsnivå bedömningen av en strategisk plan ska ha. En annan stor fråga har varit vad som anses vara betydande miljöpåverkan.

4.2 Intervjusvar

Nedan har svaren från intervjuerna med de deltagande kommunerna och VA-organisationerna sammanställts. De som intervjuats har varit projektledare för vattentjänstplanen eller deltagare från projektgruppen som arbetat med planen.

4.2.1 Upplägg och innehåll i vattentjänstplaner

Göteborgs Stad

Kretslopp och vatten i Göteborgs Stad avgränsade arbetet med planen utifrån att den skulle vara antagen innan 1 januari 2024 och använde därför material som redan fanns.

Det fanns en ny VA-utbyggnadsplan för 2022–2026 men det har inte funnits en samlad plan för all VA-försörjning. Från VA-utbyggnadsplanen lyftes VA-utbyggnadsområden in i vattentjänstplanen. När VA-utbyggnadsplanen ska revideras 2026 kommer man att fundera mer över strukturen och avgränsningen mellan VA-utbyggnadsplanen, stadens övriga strategiska VA-planer, som de långsiktiga verksamhetsplanerna för vatten och avlopp som togs fram parallellt med vattentjänstplanen, samt vattentjänstplanen.

För att bedöma åtgärder för att skydda VA-anläggningarnas funktion vid skyfall beskrevs tidigare arbete med utförda riskanalyser för vilka tryckstegringsstationer och pumpstationer som är utsatta för översvämningsrisk till följd av skyfall, höga havsnivåer samt höga flöden i vattendrag. Sedan tidigare fanns det även åtgärdsförslag för att skydda vattenverk och råvattenanläggningar vid skyfall.

Heby kommun

I Heby kommun fanns en äldre VA-plan när vattentjänstplanen påbörjades. I stället för att uppdatera VA-planen togs en vattentjänstplan fram men VA-planen behölls samtidigt. Anledningen till detta upplägg var den forcerade tidsplanen. Kommunens översiktsplan är från 2013 och kommer att uppdateras, vattentjänstplanen är därför inte i fas med översiktsplanen i nuläget. Kommunen hade sedan tidigare en behovsbedömning för VA-utbyggnad och denna uppdaterades. I samrådsversionen var inte hela motiveringen/beskrivningen av hur behovsbedömningen genomförts redovisad men efter synpunkter från länsstyrelsen kompletterades detta.

För att bedöma åtgärder för att skydda VA-anläggningarnas funktion vid skyfall användes en lågpunktskartering, som fanns tillgänglig. Fokus var anläggningar ovan mark, avloppsreningsverk, vattenverk och pumpstationer. Utöver projektgruppen var även driftpersonal involverad i analysen. Sedan planen blev klar har det tagits fram skyfallskarteringar för tätorter och översvämningskarteringar för vattendrag. Detta underlag planeras att användas vid revidering av vattentjänstplanen.

Norrtälje kommun

I Norrtälje kommun fanns det en VA-plan som behövde aktualiseras. Arbetet med att ta fram en ny modell för att bedöma områdenas behov av allmänt VA hade påbörjats när arbetet med vattentjänstplanen startade. Vattentjänstplanen arbetades in som en del av VA-planen där även övriga dokument som VA-policy och plan för den allmänna anläggningen uppdaterades samtidigt.

För att bedöma åtgärder för att skydda VA-anläggningarnas funktion vid skyfall användes skyfallskarteringar för kommunens två största tätorter i kombination med uppgifter om VA-anläggningen. Resultatet analyserades tillsammans med driftens erfarenheter.

Arbetet med vattentjänstplan pågick även parallellt med arbetet med ny översiktsplan. Det har funnits samarbete mellan projekten och det kartunderlag som togs fram i behovsbedömningen finns med i översiktsplanen.

Piteå kommun

Piteå kommun utgick från de befintliga dokumenten *Utbyggnadsplan va* samt *Riktlinjer för inrättande av verksamhetsområde*, som utgjorde av del av kommunens VA-plan, för att ta fram sin vattentjänstplan. Dokumentstrukturen för VA-planen gjordes samtidigt om så att vattentjänstplanen blev en del av VA-planen. Översvämningskartering, skyfallsmodell och klimatanpassningsplan användes för att beskriva påverkan och åtgärder för att skydda VA-anläggningarna vid skyfall. De underlagen inkluderade även klimatförändringar ur ett bredare perspektiv än bara skyfall.

Kommunens översiktsplan aktualiserades 2021 och i det arbetet deltog kommunens sedan tidigare etablerade arbetsgrupp för VA-planering.

Svalövs kommun

I Svalövs kommun fanns det ingen behovsbedömning sedan tidigare. Det finns en landsbygdsstrategi som togs fram i samråd med miljöförbundet 2013. Den behöver uppdateras utifrån de ändringar som har gjorts i LAV och en behovsbedömning utifrån detta behöver genomföras. Det gjordes inte inom ramen för vattentjänstplanen. Skyfallsfrågan prioriterades i vattentjänstplanen. För att hinna bli klara i tid användes befintligt underlag, vilket innebar att VA-utbyggnad inte beskrevs. NSVA, som ledde arbetet, har flera olika planer för VA men inte en samlad VA-plan för Svalövs kommun. Kommunen påpekade vikten av att inkludera översiktsplanen som antogs 2021. Diskussionen startades hur vattentjänstplanen skulle kunna gå i takt med översiktsplanen och arbetet fortsätter även efter att vattentjänstplanen tagits fram.

För att bedöma åtgärder för att skydda VA-anläggningarnas funktion vid skyfall användes skyfallskarteringar gjorda i programvaran Scalgo Live. De har sedan använts för att bestämma vilka av VA-anläggningarna, som riskerar att översvämmas i samband med skyfall.

Växjö kommun

Växjö kommun har gjort sin vattentjänstplan till det övergripande dokumentet för VA-frågor, både enskilt och allmänt. Den tidigare VA-planen är införlivad i vattentjänstplanen. Det fanns en uppdaterad behovsbedömning som inkluderades i vattentjänstplanen. I vattentjänstplanen ingår bland annat VA-policy, utvecklingsplan och enskilt VA.

Kommunens översiktsplan antogs 2021 och vann laga kraft 2023. Ambitionen med vattentjänstplanen har varit att i så hög grad som möjligt synkronisera den med översiktsplanen. Inför revidering av vattentjänstplanen finns tankar om att göra den till ett tematiskt tillägg till översiktsplanen.

För att bedöma åtgärder för att skydda VA-anläggningarnas funktion vid skyfall modellerades effekterna av ett hundraårsregn avseende vattendjup vid VA-anläggningarna. I planen finns även en del om hur VA-anläggningarna påverkas vid höga flöden samt vid torka.

Generellt

Vilka uppgifter som kan tillåtas vara med i vattentjänstplanen ur ett informations-säkerhetsperspektiv har diskuterats i de flesta kommuner. Det är framför allt i delen om skyfallspåverkan på den allmänna VA-anläggningen som frågan har kommit upp men i vissa fall även i den generella beskrivningen av den allmänna anläggningen.

4.2.2 Arbetssätt

Göteborgs Stad

I Göteborgs Stad leddes och genomfördes arbetet av förvaltningen Kretslopp och vatten som är VA-huvudman. Inom förvaltningen finns en enhet (Enhet stadsutveckling) som arbetar med att samordna VA-utvecklingen och stadsutvecklingen. Arbetet leddes av denna enhet. Kompetenser hos Kretslopp och vatten inom dagvatten och skyfall, långsiktig planering, drift och anslutning involverades också i arbetet. I arbetet har inte någon arbetsgrupp inbegripande flera förvaltningar skapats men avstämningar har skett med miljöförvaltningen, stadsbyggnadsförvaltningen och exploateringsförvaltningen.

Kretslopp och vatten anlidade konsult för att få stöd i planens avgränsning och omfattning samt för granskning.

Arbetet har förankrats via linjeorganisationen till förvaltningsledningen inom Kretslopp och vatten. Politiskt gick ärendet genom Kretslopp och vattens nämnd och stadsledningskontoret upp till kommunfullmäktige. Planen har följsamt hanterats av politikerna som varit positiva till att få planen klar. Mycket av underlaget för att färdigställa vattentjänstplanen fanns redan inom staden och var därför inte ny information för politikerna.

Heby kommun

I Heby kommun har enheten för mark och planering lett arbetet, eftersom strategiska samhällsutvecklingsfrågor ligger på den enheten. VA-strategen och VA-utredaren samarbetade tätt med projektledaren och även en representant för miljöenheten har deltagit, främst i behovsbedömningen. Arbetsgruppen har fungerat bra, det har funnits relevant kompetens för såväl samråd och granskning som VA och frågor kring miljöpåverkan. Redan innan arbetet med vattentjänstplanen påbörjades fanns ett förvaltningsövergripande samarbete men arbetet med planen har stärkt detta.

Heby kommun anlidade konsult i uppstarten av arbetet, för att få stöd i planens avgränsning och omfattning samt strukturen i förhållande till andra styrdokument. Framför allt behövdes stöd i den strategiska miljöbedömningen.

Det har inte skapats någon styrgrupp för arbetet men enhetschefer för de i arbetsgruppen representerade enheterna har sammankallats regelbundet för avstämningar samt beslut om tid och utformning.

Den politiska förankringen upplevdes som enkel även om det uppkom frågor i nämnderna. Politikerna var förvarnade om det nya lagkravet och är bekanta med VA-frågor i allmänhet.

Norrtälje kommun

I Norrtälje kommun hade planavdelningen ansvar för vattentjänstplanen och konsult upphandlades för projektledning. Ett förvaltningsövergripande samarbete fanns sedan innan men anpassades till planens syfte. I arbetsgruppen ingick representanter från miljö och hälsa, plan, VA samt kommunens vattenstrateg. Det fanns även en utökad arbetsgrupp som gav input. Denna bestod av kontaktpersoner i parallella processer (t.ex. översiktsplan) som kallades in vid behov.

Under arbetets gång har arbetsgruppen haft kontinuerlig återkoppling till chefer och politiker. Politikerna i kommunen är generellt intresserade av VA-frågor, bland annat på grund av det stora antalet VA-utbyggnadsområden i kommunen.

Piteå kommun

I Piteå kommun finns sedan många år tillbaka en förvaltningsövergripande arbetsgrupp för VA-planering. Projektledaren för vattentjänstplanen är samhällsutvecklare på förvaltningen för samhällsbyggnad. I arbetsgruppen deltar även utredningsingenjör från Pireva (VA-huvudman), kommunekolog, representant för gatuavdelningen och miljöinspektör.

VA-utbyggnadsfrågor har varit på agendan länge i kommunen, vilket gjorde att vattentjänstplanen var lätt att förankra politiskt. Kommunen gjorde det mesta av arbetet med vattentjänstplanen själva. Kommunen tog stöd av konsult för att strukturera arbetet och dokumentet.

Svalövs kommun

NSVA tog fram vattentjänstplaner för sina medlemskommuner, så även för Svalövs kommun. De engagerade representanter från kommunen i form av översiktsplanerare och miljöstrateg för synpunkter, men avgränsning och upplägg bestämdes av NSVA. Söderåsens miljöförbund tillfrågades men avböjde att medverka. Vattentjänstplanen upplevs ha givit ett stärkt samarbete mellan NSVA och Svalövs kommun.

Styrgruppen bestod av chefer inom NSVA, och kommunens plan- och exploateringschef deltog vid enstaka tillfällen. Förankringen med politiken gick lätt även om vissa frågor om planens syfte uppkom.

Växjö kommun

I Växjö kommun leddes arbetet med vattentjänstplanen av strategienheten. En arbetsgrupp med representanter från olika förvaltningar fanns tillgängliga, och ansvariga för

---

att ta fram planen stämde av med arbetsgruppen regelbundet. När ett utkast tagits fram interngranskades det av relevanta funktioner inom kommunen, via kommunens olika kunskapsforum. Detta gav en bred förankring i organisationen.

En styrgrupp har funnits och utöver till den har arbetet även rapporterats till ledningsgruppen för stadsbyggnadskontoret vid ett par tillfällen. Planen förankrades med politiken under arbetets gång och det upplevdes som en enkel process.

Stöd från länsstyrelsen eller andra aktörer

Göteborgs Stad

Göteborgs Stad fick ett PM från länsstyrelsen, adresserat till samtliga kommuner i länet, om hur länsstyrelsen avsåg att hantera samråd om vattentjänstplaner. Där i angavs att länsstyrelsen inte kommer yttra sig angående undersökning om miljöbedömning. Kommunen tolkade det som att dialog med länsstyrelsen i denna fråga inte var möjlig. Länsstyrelsen i Västra Götaland har även hållit informationsmöten om vattentjänstplaner innan lagkravet trädde i kraft. I yttrandet över stadens vattentjänstplan har vattenhandläggare, handläggare inom LAV-tillsyn och handläggare inom samhällsbyggnad medverkat. Kommunen deltog på SKR:s seminarium.

Heby kommun

Heby kommun hade möte med länsstyrelsen i tidigt skede för att diskutera omfattning på plan och miljöbedömning. Under mötet hanterades även samråds- och granskningsprocessen samt innehållet i planen genom resonemang om miljöpåverkan. Kommunen deltog vidare på seminarium om vattentjänstplaner som hölls av andra aktörer. Samrådsyttrandet till Heby kommun kom från länsstyrelsens plan- och bygghandläggare, som även varit kontaktpersoner vid mötet.

Norrtälje kommun

Norrtälje kommun deltog på ett infomöte för länets kommuner i april 2023 där länsstyrelsen gav sin syn på vattentjänstplaner. Länsstyrelsen angav att det var viktigt att planen anpassades till kommunspecifika förhållanden. Länsstyrelsen angav också vad som var bra underlag till skyfallsanalyser och hänvisade till sina egna skyfallskarteringar. Samrådsyttrande till Norrtälje kommun kom sedan från länsstyrelsens handläggare för LAV-tillsyn.

Piteå kommun

Piteå kommun erbjöds att vara med på en presentation från länsstyrelsen om vad vattentjänstplaner var och kort om kraven på innehåll. Kommunen tog även kontakt tidigt för undersökningssamråd. Länsstyrelsens har även varit med i framtagandet av kommunens riktlinjer för VA-utbyggnad och har varit samrådspart i kommunens tidigare arbete med VA-utbyggnad. Samrådsyttrandet till Piteå kommun kom sedan från länsstyrelsens miljöskyddshandläggare. Även enheten för samhällsskydd och enheten för samhällsplanering och kulturmiljö medverkade i yttrandet.

Svalövs kommun

Svalövs kommun och NSVA deltog på SKR:s seminarium, presentationen om Svenskt Vattens vägledning på konferens, med mera. Kommunen upplevde att information kom ut sent och att seminarier kunde hållits tidigare. Kommunen fick ett generellt utskick om vattentjänstplaner från länsstyrelsen till länets kommuner. Kommunen/NSVA sökte kontakt med länsstyrelsen för att få diskutera planen men länsstyrelsen hade inte möjlighet till det. Kommunen önskade bland annat vägledning om miljöbedömningen och processen kring samråd av den. I yttrandet till Svalövs kommun deltog miljö-, plan- och vattenhandläggare.

Växjö kommun

Växjö kommun tog själv kontakt med länsstyrelsen för möte, vilket innebar att kommunen träffade länsstyrelsen vid två tillfällen, ett vid framtagande av planen och ett under samrådet. Dialogen upplevdes som bra och länsstyrelsen var tydlig med att kommunen skulle ta fram ett dokument som de själva har nytta av. Kommunen känner inte till att länsstyrelsen gett någon generell information till kommunerna i länet.

4.2.3 Strategisk miljöbedömning

Göteborgs Stad

I Göteborgs Stad tog arbetsgruppen fram miljöbedömningen och bedömde att planen inte har betydande miljöpåverkan. Kommunen tyckte det var svårt att bedöma vilken nivå och omfattning miljöbedömningen skulle ha. Det var bland annat svårt att bedöma miljöpåverkan för åtgärder där teknisk lösning inte valts. Nyttan med miljöbedömningen upplevdes först som otydlig men en direkt nytta blev att den sedan underlättade i kommunikationen med miljöförvaltningen, exempelvis med avseende på koppling till miljömål osv. Arbetsgruppen är nöjd med resultatet men säger att det saknats referenser att jämföra med för att veta hur resultatet blev. I arbetet hade det underlättat om det funnits tillgång till större kompetens kring miljöbedömningar.

Heby kommun

Heby kommun upplevde att det var svårt att göra miljöbedömningen inledningsvis. De upplevde att ingen kunde besvara frågan om vad som krävs för att betydande miljöpåverkan ska uppstå och därmed inte heller när det krävs en miljökonsekvensbeskrivning. På grund av detta tog de kontakt med länsstyrelsen för en dialog.

Kommunen bedömde inledningsvis att planen hade betydande miljöpåverkan och presenterade sin strategiska miljöbedömning för länsstyrelsen. Mötet var tänkt som ett avgränsningssamråd men under mötets gång landade de i att planen inte innebär betydande miljöpåverkan. Därmed räckte ett undersökningssamråd och en miljökonsekvensbeskrivning krävdes inte.

Trots det gjorde de frivilligt en bedömning av miljöeffekter till planen då de skissat på detta innan mötet med länsstyrelsen och ansåg att stora delar av bedömningen ändå krävdes för att kunna bedöma om planen gav betydande miljöpåverkan eller ej.

Norrtälje kommun

Norrtälje kommun bedömde att deras vattentjänstplan innebär betydande miljöpåverkan och tog därför fram en miljökonsekvensbeskrivning. De använde Uppsala Vattens arbete som förlaga. De tyckte dock att det var svårt att veta hur arbetet skulle avgränsas och vilka miljöaspekter som var relevanta att ta upp. Länsstyrelsen tillfrågades om detta men hänvisade till att det var upp till kommunen att bedöma. Ett tydligare svar eller rådgivning hade underlättat. Vissa delar i miljökonsekvensbeskrivningen, till exempel påverkan på miljökvalitetsnormer för vatten, hanteras även i behovsbedömningen. Miljökonsekvensbeskrivningen togs fram efter planen, men arbetet hade underlättats om det hade skett parallellt.

Piteå kommun

VA-planeringsgruppen i Piteå kommun tog fram en undersökning av betydande miljöpåverkan med stöd av planenheten. Planen bedömdes inte ha betydande miljöpåverkan. De hade också förupphandlat konsulter för att ta fram en miljökonsekvensbeskrivning (MKB) i händelse av att det skulle behövas. Kommunen upplevde att det var svårt att avgränsa omfattning och nivå på miljöbedömningen.

Svalövs kommun

NSVA tog fram miljöbedömningen för Svalövs kommuns vattentjänstplan. NSVA tog fram en checklista med miljöeffekter och bedömde dem. Planen bedömdes inte ha betydande miljöpåverkan. Det upplevdes svårt att göra en miljöbedömning, speciellt eftersom vattentjänstplanen i sig hänvisar till andra åtgärdsplaner inom NSVA och Svalövs kommun.

Växjö kommun

Projektledaren i Växjö kommun tog själv fram miljöbedömningen tillsammans med arbetsgruppen. Bedömningen blev att vattentjänstplan inte innebär betydande miljöpåverkan men att efterföljande åtgärdsplaner kan komma att göra det. Kommunen ansåg att det var relativt lätt att ta fram miljöbedömningen eftersom det fanns bra exempel från andra kommuner. Miljöbedömningen genomfördes stegvis enligt Naturvårdsverkets processbild för miljöbedömning av strategiska planer och program.

Generellt

Många kommuner har använt sig av Naturvårdsverkets material, framför allt vid undersökning av betydande miljöpåverkan. Det finns ingen specifik vägledning om vilka miljöeffekter som minst behöver ingå i en sådan bedömning för en vattentjänstplan. Som beskrivits ovan har länsstyrelserna i flera fall inte heller samrått eller väglett om den strategiska miljöbedömningen.

4.2.4 Samråd och granskning

Göteborgs Stad

Göteborgs Stad genomförde samrådet under två sommarmånader. Planen tillkännagavs på Göteborgs Stads anslagstavla och information skickades även ut via Kretsloppsnytt som når alla fastighetsägare. Information om samrådet skickades även till länsstyrelsen, Havs- och vattenmyndigheten samt några förvaltningar. Totalt inkom fyra synpunkter. Både länsstyrelsen och miljöförvaltningen hade synpunkter på beskrivningen av VA-utbyggnadsområden, vilket ledde till ändringar till granskningen. Granskningen genomfördes under fyra veckor och skickades till samma som för samrådet men utan informationen i Kretsloppsnytt. Det kom fyra synpunkter från granskningen och det ledde bara till mindre ändringar.

Heby kommun

Heby kommun hade stort stöd av att ha en översiktsplanerare i arbetsgruppen i samband med samråd och granskning. Kommunen hade även dialog med länsstyrelsen om hur processen skulle utformas. Man gjorde inga utskick till fastighetsägare då man inte ansåg att någon var direkt berörd. Vattentjänstplanen kungjordes i ortspress och fanns tillgänglig på biblioteken under sommaren. Riktade utskick gjordes till länsstyrelsen och internt till miljöförvaltningen. Det fanns även som en nyhet på kommunens webbplats. Synpunkter som inkom var från länsstyrelsen.

Norrtälje kommun

Norrtälje kommun fick i samråd och granskning hjälp av planenheten som har stor erfarenhet av processen. I samrådet skickades brev till drygt 500 fastigheter. Det skickades dels till fastighetsägare i VA-utbyggnadsområden, dels till fastighetsägare i områden som hade klassats om sedan den tidigare VA-planen och inte längre utpekades som VA-utbyggnadsområden. I samrådskretsen ingick även länsstyrelsen, grannkommuner, kommunalförbundet Norrvatten och Vattenfall.

Ett 20-tal yttrande inkom som bidrog till vissa förändringar i vattentjänstplanen. Eftersom det finns stort intresse för VA-frågor i kommunen var det flera mer generella

---

synpunkter på VA-utbyggnad men inget som ändrade bedömningar i planen. Alla som lämnade synpunkter kontaktades och de fick även samrådsredogörelsen i samband med granskningen.

Vattentjänstplanen ställdes ut för granskning under två sommarmånader och annonsering gjordes via anslagstavla, webbplats och kungörelse. Det kom in synpunkter men det handlade mest om pågående projekt och inte så mycket om det planerade i vattentjänstplanen. Synpunkterna ledde till några mindre justeringar.

Piteå kommun

Piteå kommun skickade inte samrådshandlingar till fastighetsägare, men vattentjänstplanen kungjordes och skickades till länsstyrelsen och kommunens nämnder. Piteå har länge arbetat med samråd och mycket kommunikation gentemot fastighetsägare, där tjänstemän tillsammans med politiker har träffat fastighetsägare i varje utpekad område. Synpunkter som har framförts på samrådsmöten har påverkat prioriteringsordningen i utbyggnaden. Arbetssättet har varit lyckat.

Svalövs kommun

I Svalövs kommun fick NSVA hjälp av planenheten att skicka ut informationen om samrådet till myndigheter och organisationer, (länsstyrelsen, Boverket, Havs- och vattenmyndigheten, Naturvårdsverket, Sydsvatten, Söderåsens miljöförbund, vattenråd, grannkommuner och Naturskyddsföreningen). Kommunen hade även en annons i tidningen samt information på webbplatsen och i kommunhuset. Samrådstiden var fyra veckor innan sommaren. Länsstyrelsen och Söderåsens miljöförbund hade många synpunkter då de ville ha med mer i vattentjänstplanen. Vissa ändringar genomfördes men inte alla då det fanns olika syn på vad som ska ingå i vattentjänstplanen. Processen för granskning var samma som för samrådet. Då ingick även samråd avseende miljöbedömningen så allt skickades ut igen.

Växjö kommun

Växjö kommun började med en samrådstid på fyra veckor men fick förlänga den direkt. De som fick utskick om samråd var andra kommuner i länet, länsstyrelser och fastighetsägare. Fastighetsägare var de i områden som ska byggas ut eller utredas inom fyra år, cirka 400 stycken. Utskicket skedde genom Kivra och med brev till dem som inte har digital brevlåda. Samrådet för vattentjänstplanen samordnades med samrådet för översiktsplanen så därför kunde tre gemensamma samrådsmöten genomföras. Mötena var väldigt uppskattade och det kom många frågor under mötena. Utöver det kom det in ett tiotal synpunkter som bara ledde till mindre ändringar. Granskning var ännu inte planerad när intervjun genomfördes.

4.3 Nyttan och kostnader

Bland intervjufrågorna fanns det med en fråga om vilken nytta vattentjänstplanerna har bidragit till. Det som framför allt har lyfts fram är det interna samarbetet har förbättrats och att detta även behöver fortsätta då det finns krav på aktualisering av vattentjänstplanen. Flera som har intervjuats har även sett en möjlighet att utveckla detta mer då det finns mer tid inför nästa aktualisering.

En annan stor nytta med vattentjänstplanerna är att de gör VA-planeringen transparent för fastighetsägarna. Denna nytta har inte nåtts till fullo genom de första vattentjänstplanerna men planerna har potential att bidra till detta framöver.

Ytterligare en nytta är att VA-planeringen genom vattentjänstplanen i högre grad har kopplats ihop med den övriga samhällsplaneringen. Detta är även något som de intervjuade nämner kommer att utvecklas mer när de ska revidera sina vattentjänstplaner.

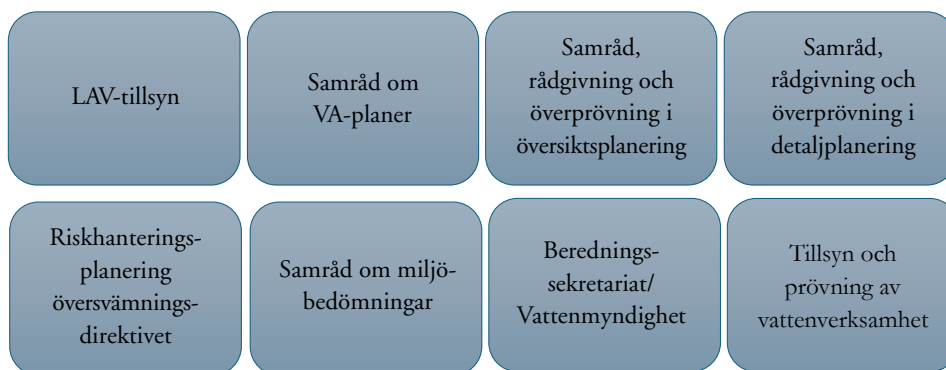

En annan fråga som ställdes under intervjuerna var hur mycket arbetet med vattentjänstplanerna har kostat, både i egen arbetstid och i konsultkostnad. Eftersom kommunerna har gjort väldigt olika vattentjänstplaner och haft olika underlag från början är det svårt att jämföra dessa kostnader. Några kommuner har även uppdaterat andra dokument som hör till VA-planeringen. Vid intervjuerna uppgavs att kostnaderna för framtagandet av vattentjänstplanerna har varierat från 150 000 kr till cirka 1 miljon kr.

Kommunerna tillfördes 45 miljoner kronor år 2023 för arbetet med vattentjänstplaner genom tillägg till det generella statsbidraget (Budgetproposition 2022/23:1 Utgiftsområde 25 Allmänna bidrag till kommuner, s. 24 och 26). Det motsvarar ca 155 000 kr per kommun.

5 Erfarenheter från länsstyrelserna

Länsstyrelserna är samrådspart för vattentjänstplaner och de har flera närliggande uppdrag som kopplar an till planerna, se exempel i Figur 5.1. De mest tydliga uppdragen är att länsstyrelserna har tillsynsansvar för kommunernas skyldighet enligt 6 § lag (2006:412) om allmänna vattentjänster (LAV) samt att de även tidigare varit samrådspart för VA-planer. Att länsstyrelsen har olika roller i angränsande processer speglas också i vilka kompetenser på länsstyrelsen som deltagit i yttrandena. Alla länsstyrelser svarade på projektets enkät. De allra flesta länsstyrelser har haft representanter med från miljöskydd (hos de två länsstyrelser vi intervjuat ligger tillsynsansvaret för § 6 i LAV inom miljöskydd), vatten och samhällsbyggnad/plan. Det förekommer även att ytterligare kompetenser deltagit, till exempel med fokus på naturskydd, förorenade områden och beredskap. Kompetenserna har inte specificerats mer än så. Enstaka svarar att de som normalt sett hanterar planeringsfrågor (fysisk planering) har varit enda deltagande.

Figur 5.1

Exempel på uppdrag inom länsstyrelserna som har anknytning till vattentjänstplanerna.

Länsstyrelsernas svar om vad de upplevt som bra med vattentjänstplanerna skiljer sig åt. Exempelvis tar en länsstyrelse upp att planeringen av VA-utbyggnad har blivit tydligare genom att fler kommuner tidsatt sina planer. En annan länsstyrelse anger det motsatta – att flera kommuner i länet valt att inte tidsätta utbyggnadsplaneringen. Just tidsplaner tar samma länsstyrelse upp som viktigt för att underlätta vid eventuella förelägganden om att inrätta verksamhetsområde. Länsstyrelsen behöver i förelägganden ange när kommunen måste ha uppfyllt sin skyldighet. För att kunna anpassa tidsfristen i förelägganden efter kommunens planering för VA-utbyggnad underlättar det om tidplaner, om än inte bindande, finns med i vattentjänstplanen.

Även i fråga om den ”flexiblare behovsbedömningen” som införts i § 6 i lagen om allmänna vattentjänster har länsstyrelserna avvikande åsikter. Vissa anser att kommunerna överskattar hur ändringen påverkar skyldigheten att inrätta verksamhetsområde. Andra svarar i stället att de inte ser att kommunerna tagit hänsyn till ändringen alls i sina bedömningar. Det har inte klargjorts om skillnaderna mellan länsstyrelserna beror på olika tolkning av lagen eller om det beror på att kommunerna i länen gjort olika tolkningar. Både länsstyrelser och kommuner saknar tillsynsvägledning i frågan.

Samarbete inom kommunen som ger vattentjänstplaner i synk med samhällsplaneringen lyfter flera länsstyrelser som bra. Vikten av att engagera miljöförvaltningen lyfts. Länsstyrelserna anser också att planerna ger en tydlig och transparent planering, till exempel genom att behovsbedömningen redovisas. Flera länsstyrelser efterfrågar dock en tydligare beskrivning av hur miljökvalitetsnormer för vatten beaktats i

---

vattentjänstplanerna. Detta kan hänga ihop med de fall där kommunerna inte redovisat vilka aspekter som ingått i behovsbedömningen.

De två länsstyrelser som intervjuades tillfrågades även om viktiga aspekter att ta med i en vattentjänstplan. De svarade att behovsbedömningen är central och redovisningen av vilka aspekter som kommunen har tagit hänsyn till. Det är viktigt att kunna se hur prioriteringen av VA-utbyggnadsområden är genomförd. Givet lagkravets utformning är även skyfallsåtgärder för allmänna VA-anläggningar viktiga att ta med.

Länsstyrelserna svarade även på vilken nytta de såg att vattentjänstplanerna kan ge:

- Tydlig VA-utbyggnadsplanering som är tidsatt underlättar länsstyrelsernas tillsyn.
- Det är bra att medborgarna får insyn i planeringen (får veta vad som gäller) och möjlighet att bli hörda.
- Vattentjänstplanerna ökar samarbetet inom kommunen och underlättar samordning av VA- och samhällsutvecklingsfrågor.
- Lagkravet gör att alla kommuner måste ta fram en vattentjänstplan – och att dokumentet hålls uppdaterat.

Länsstyrelserna ser även att planerna ser olika ut för olika kommuner. De anger att detta såklart kan vara motiverat, men att skillnaderna i dag kan bero på otydlighet. Länsstyrelserna ser ett behov av vägledning, både för kommuner och länsstyrelser i frågan om vattentjänstplaner. Havs- och vattenmyndigheten är sedan den 1 juli 2023 tillsynsvägläddande myndighet gällande § 6 i LAV – det omfattar endast vägledning för länsstyrelsernas tillsyn över kommunernas skyldighet att inrätta verksamhetsområde och inte vattentjänstplanerna. Frågan om den ”flexiblare behovsbedömningen” omfattas av Havs- och vattenmyndighetens vägledning. När rapporten skrivs är Havs- och vattenmyndighetens vägledning under uppbyggnad.

---

6 Diskussion

Projektets mål var att undersöka om det finns behov av ytterligare stöd i processen att ta fram en vattentjänstplan. Genom de intervjuer och möten som har genomförts är det tydligt att det, precis som påpekats vid införandet av lagkravet, finns behov av vägledning.

Ett kriterium i valet av kommuner till projektgruppen var att de skulle ha minst ett färdigt samrådsunderlag. Det innebär att vi i detta projekt indirekt valt ut kommuner som haft fokus på ett snabbt genomförande. Detta kan påverka resultatet i projektet. Det är möjligt att kommuner som tagit mer tid på sig gjort andra avväganden i sina vattentjänstplaner.

Kommunerna ger likartade svar om vad som varit utmaningar och svårigheter i arbetet. Avsaknaden av vägledning har dock inte stoppat deras arbete, utan samtliga har tagit fram och i de flesta fall antagit en vattentjänstplan efter egna avväganden. Alla kommuner är nöjda med genomförandet och upplever att de har tagit fram väl avvägda planer med en fungerande process. Avsaknaden av vägledning och varierande (eller ingen) feedback från länsstyrelserna på exempelvis utformning av miljöbedömning, samråd och behovsbedömning gör det svårt att bedöma hur väl arbetet fallit ut.

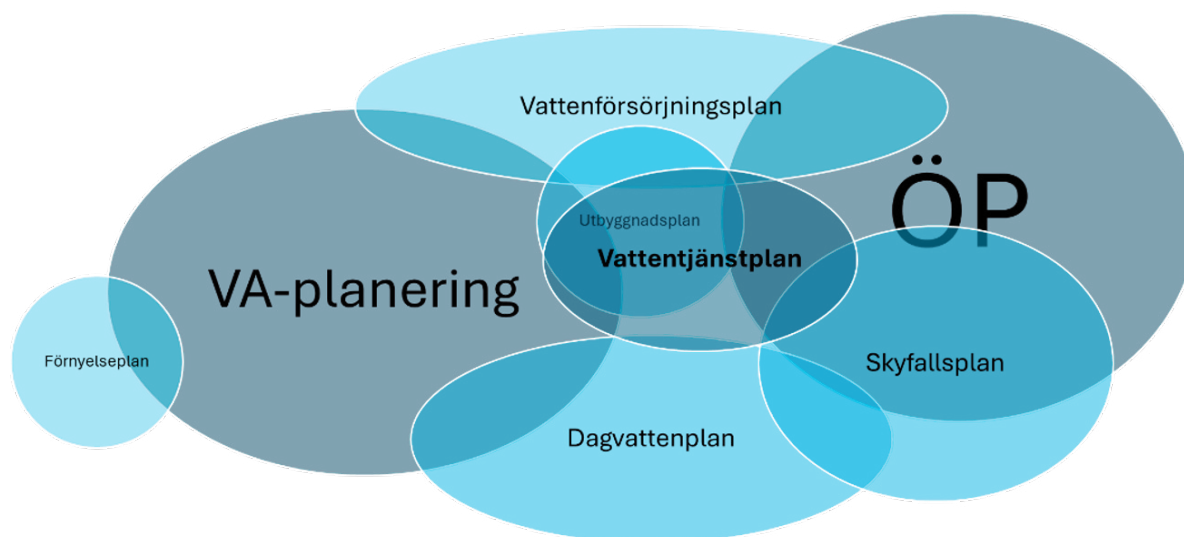
Det som beskrivs i förarbetena om syftet med vattentjänstplaner är att de bör redogöra för kommunens långsiktiga planering av hur behovet av allmänna vattentjänster ska tillgodoses. Ett annat syfte med vattentjänstplanerna är att minska det ”demokratiunderskott” som funnits vid VA-utbyggnad.

I februari 2025 publicerade Riksrevisionen rapporten *Tillgång till kommunalt vatten och avlopp – Statens insatser för allmänna vattentjänster* (RiR 2025:2). Riksrevisionen efterfrågar tydligare statlig styrning för att se till att vattentjänstplanerna uppnår det syfte som riksdag och regering haft med införandet. Riksrevisionen föreslår att styrningen kan ske genom statlig vägledning och uppföljning av vattentjänstplaner. En del där det blir tydligt att sådan styrning kan behövas är när det gäller underhåll och förnyelseplanering. Riksrevisionen anger i sin rapport att *ett av syftena med att införa kravet på kommunala vattentjänstplaner var att det skulle få effekt på kommunernas arbete med underhåll och förnyelse av VA-infrastrukturen*. De argumenterar även för att detta borde ingå i länsstyrelsernas tillsyn.

Det som står i propositionen om underhåll är: *Om det finns ett behov av en allmän vattentjänst enligt 6 § lagen om allmänna vattentjänster ska kommunen bestämma det verksamhetsområde inom vilket vattentjänsten eller vattentjänsterna behöver ordnas och se till att behovet snarast eller, och så länge behovet finns kvar, tillgodoses i verksamhetsområdet genom en allmän VA-anläggning. I detta ligger även ett övergripande ansvar för att se till att VA-anläggningen underhålls och fyller sitt ändamål* (prop. 2021/22:208).

Ingen av de intervjuade kommunerna har nämnt att detta är frågor de prioriterat att inkludera i sin vattentjänstplan. Vi projektledare uppfattar att anledningen till detta är att formuleringen i LAV om vattentjänstplaner liknar den i § 6 angående kommunernas skyldigheter och att tillsyn enligt den paragrafen sällan omfattat just underhåll och förnyelse.

I Figur 6.1 illustreras vilka andra planer som information till vattentjänstplaner vanligen hämtas från. I figuren ligger förnyelseplan utanför men kommunerna kan välja att inkludera det.

Figur 6.1

Exempel på vad vattentjänstplanen kan inkludera och koppling till VA-planering och översiktsplanering. (E. Persson 2024.)

Kommunerna planerar redan för underhåll och förnyelse. Dessa planer skulle kunna inkluderas i vattentjänstplanen men de har en annan detaljeringsnivå och är ofta mer operativa än av strategisk karaktär. Eftersom vattentjänstplaner ska samrådas med allmänheten kan det bli för mycket information att även inkludera detaljer kring underhåll och förnyelse. Ska detta inkluderas i vattentjänstplanen kan det vara relevant att skilja på vilken information som behöver samrådas med myndigheter (framförallt länsstyrelsen) och vilken information som är relevant att samråda med allmänheten. Eventuellt kan myndigheterna ta del av fördjupningar inom vissa delar, underhåll är en av dessa. Detta är en viktig fråga att hantera i vägledning om vattentjänstplan.

Regeringens åtgärder till följd av Riksrevisionens granskning kan påverka vad vattentjänstplanerna ska innehålla.

6.1 Upplägg och innehåll

De sex intervjuade kommunerna/VA-organisationerna har gjort olika avgränsningar i sina vattentjänstplaner. Fyra av kommunerna har siktat på att ha en antagen plan till årsskiftet 2023/2024. Detta har påverkat avgränsningen och därmed innehållet i deras vattentjänstplaner. En annan avgörande aspekt på innehåll är vilket underlag som redan fanns. I Norrtälje kommun och Växjö kommun insåg man tidigt att det inte fanns möjlighet att ha en antagen vattentjänstplan i tid och hade dialog med länsstyrelsen, med chefer och politiker om detta. I Norrtäljes fall handlade det om att det behövdes en uppdatering av hela VA-planen och i Växjös fall om en omorganisation som gjorde det omöjligt att vara klara innan årsskiftet. Av de sex intervjuade kommunerna hade tre (Heby, Göteborg och Piteå) en antagen plan vid årsskiftet 2023/2024. Sammanlagt hade ca 23 av landets 290 kommuner en antagen vattentjänstplan vid årsskiftet 2023/2024 (VA-guidens enkätsvar om vattentjänstplaner).

Detaljnivån och omfattningen på en vattentjänstplan har varit en utmaning för kommunerna att definiera. Tolkningen av vad det innebär att beskriva *"kommunens långsiktiga planering av hur behovet av allmänna vattentjänster ska tillgodoses"* har skilt sig åt mellan de intervjuade kommunerna. De flesta har beskrivit behovet av VA-utbyggnad, vilket är tydligt kopplat till länsstyrelsens tillsyn över hur kommuner tillgodoser behovet av vattentjänster. För helhetsperspektiv på kommunens VA-verksamhet har flera kommuner även beskrivit större åtgärder på den befintliga VA-anläggningen. Endast en av kommunerna i projektgruppen har beskrivit underhåll och åtgärder mer detaljerat.

Urvalet av vad för åtgärder som tas med och detaljnivå i beskrivning av såväl VA-utbyggnad som övrigt har flera kommuner dock upplevt som ottydligt.

Flera av kommunerna anger att de har anpassat innehållet efter målgruppen för samrådet, alltså fastighetsägare, och vad dessa behöver eller kan tänkas vilja veta. Detaljnivån har också anpassats för att inte delge uppgifter som omfattas av sekretess. I länsstyrelsens yttranden efterfrågas ofta mer detaljer och mer omfattande beskrivningar, främst kopplat till behovsbedömningen, men även andra delar. Här behövs bättre samsyn om vad som behöver ingå för att planen ska uppfylla lagkravet likväl som tydlighet kring vilka uppgifter som inte bör efterfrågas av informationssäkerhetsskäl.

Vattentjänstplanens innehåll och omfattning påverkas också av hur den förhåller sig till andra dokument. Vissa kommuner har valt att låta den ersätta VA-planen, vissa har vattentjänstplanen som en del av VA-planen, och andra har sammanställt valda delar från andra styrdokument och planer i vattentjänstplanen men behållit samtliga. Vattentjänstplanen kan även läggas som tematiskt tillägg till översiktsplanen, vilket flera kommuner tidigare gjort med VA-planen. Processen för översiktsplaner är lik den för vattentjänstplaner så här kan det finnas fördelar med samordning.

Flera av de intervjuade kommunerna anger att just koppling till översiktsplaneringen och samhällsutvecklingen är något som ska utvecklas vid revidering av vattentjänstplanen. En kommunrepresentant kallade vattentjänstplanen för just "en översiktsplan för VA-frågor" vilket tydligt illustrerar planens strategiska karaktär och behovet av att samordna den med kommunens fysiska planering. I de första versionerna av vattentjänstplaner har fokus ofta varit på VA-utbyggnad till befintlig bebyggelse. Dokumentstrukturen verkar ha valts efter vad som varit mest gångbart i respektive kommun, alternativt vad som varit möjligt inom tidsramen. Här ser kommunerna inte ett lika tydligt vägledningsbehov just för vattentjänstplanen. Dock kan det finnas ett behov att se över de samlade planeringskraven inom VA, reda ut hur olika typer av planer förhåller sig till varandra och vad de ska innehålla. Detta beror inte enbart på införandet av kravet på vattentjänstplaner utan även på att det införs krav på avloppsvattenplaner till följd av det reviderade avloppsdirektivet och att VA-beredskapsutredningen föreslår krav på t.ex. beredskapsplaner för VA. Det är inte säkert att dessa överlappar varandra men att klargöra gränsdragningen skulle underlätta för kommunerna.

Utifrån intervjuerna och omvärldsbevakningen är det tydligt att det finns behov av vägledning om behovsbedömningens utformning. Länsstyrelserna har i flera fall efterfrågat tydligare beskrivningar av behovsbedömningarna (vilka aspekter som beaktats osv).

Eftersom kommunerna har tagit fram utbyggnadsplaner även tidigare finns ofta metoder för detta, men med vattentjänstplanerna och det nya tillägget i § 6 i LAV upplever kommunerna ett behov av att förtydliga metodiken och likrikta den. I Svenskt Vattens vägledning hänvisas till Havs- och vattenmyndighetens vägledning för kommunal VA-planering (2014:1) för beskrivning av prioriteringsgrunder för VA-utbyggnad, men inte heller i HaV:s vägledning beskrivs vilka aspekter som ska tas upp i en behovsbedömning.

Vad gäller skyfallsåtgärder för allmänna VA-anläggningar lyfter flera kommuner att skyfallshantering är en samhällsbyggnadsfråga och att skyfall inte enbart tas omhand av VA-anläggningen. Här är samsyn kring informationssäkerheten viktig då det i flera fall förekommit att länsstyrelser efterfrågat mer detaljerad information om var skyfallspåverkade anläggningar är belägna, något som de flesta kommuner valt att inte redovisa med hänsyn till att uppgifterna kan vara känsliga. Detta gör sammantaget att vissa kommuner upplevt att det varit svårt att på ett relevant sätt beskriva skyfallspåverkan och skyfallsåtgärder.

Fyra av kommunerna som intervjuats har fokuserat på just vad lagkravet säger: skyfallsåtgärder för att upprätthålla VA-anläggningarnas funktion. De två andra kommunerna har även inkluderat andra klimataspekter såsom torka, stigande havsnivåer och översvämningar. I SOU 2024:82 som presenterades i november 2024 är ett förslag att kravet på vattentjänstplaner i vattentjänstlagen utvidgas till att avse alla åtgärder som behöver vidtas för att anläggningarna ska fungera i ett förändrat klimat.

Frågan om skyfall och klimatanpassning är aktuell i många kommuner och ett svar från flera intervjuer har varit att det pågår arbeten med att ta fram olika planer och underlag och att det kommer underlätta för kommande revideringar.

6.2 Arbetssätt

Behovet av ett förvaltningsövergripande samarbete för att utvecklingen av vatten och avlopp ska gå i takt med samhällsutvecklingen är välkänt. Hur det är implementerat i praktiken skiljer sig åt mellan kommuner. Samtliga kommuner som intervjuats har påtalat att samarbetet mellan olika kompetenser varit en nyckelfaktor som i vissa fall avsevärt underlättat arbetet. Det har dock inte varit en självklarhet att få tillgång till efterfrågade kompetenser i arbetet. Detta kan möjligtvis ha sin förklaring i kommunstorlek, att de olika kompetenserna tillhör olika organisationer, eller för att denna typ av plan är ny och att uppdraget inte varit tydliggjort inom organisationerna.

I behovsbedömningen hanteras såväl plan- och bygglovsfrågor som miljöpåverkan och förutsättningar för enskild avloppshantering där exempelvis plan-, bygglov- och miljöförvaltningen kan bidra. Organisation och behov skiljer sig åt mellan kommuner och arbetssättet anpassas bäst efter kommunspecifika förutsättningar.

I tre av de intervjuade kommunerna har arbetet letts av plan- eller strategiavdelningen på kommunen och i resterande tre har det letts av VA-huvudmannen. Kommunerna redovisar inga direkta nackdelar med någotdera. Kommunerna anger inte heller något behov av vägledning kring detta. Teoretiskt sett skulle planens utformning kunna skilja sig åt om det är VA-organisationen eller planavdelningen som leder arbetet men det är inte något vi kan utläsa från de exempel vi sett i detta arbete. Däremot är det förvaltningsövergripande samarbetet en viktig nyckel för att se till att alla relevanta aspekter lyfts på rätt sätt.

6.3 Strategisk miljöbedömning

De flesta kommunerna som vi intervjuat angav att den strategiska miljöbedömningen var svår att avgränsa, svår att genomföra och att det var otydligt vad som kan innebära betydande miljöpåverkan. Här finns ett tydligt behov av vägledning. Behovet minskar förvisso genom att det nu finns förlagor från andra kommuner, men där har vi inte stött på någon som besvarat vad som är en godtagbar lägstnivå. Vi har inte i intervjuerna eller i omvärldsbevakning stött på en miljöbedömning som underkänts av länsstyrelsen. Samtidigt har inte alla länsstyrelser yttrat sig om miljöbedömningen så det går inte att säga att de därmed inte anses vara tillräckliga.

Naturvårdsverkets generella stöd för strategiska miljöbedömningar av planer och program har gett ett grundstöd till många kommuner. Flera kommuner har även använt sig av till exempel checklistor för miljöbedömning av detaljplaner för att sedan ta fram motsvarande för sin vattentjänstplan.

Inom projektet har vi inte undersökt om det finns likheter i vilka åtgärder eller bedömda miljöeffekter som bedömts orsaka betydande miljöpåverkan. Osäkerheten som uttrycks kring just detta indikerar dock att kommunernas bedömning troligtvis skiljer sig på den punkten. Detta är en tydlig detalj som behöver tydliggöras för att arbetet med miljöbedömningar ska bli likvärdigt, effektivt och fylla sitt syfte.

Gissningsvis kommer fler vattentjänstplaner bedömas innebära betydande miljöpåverkan vid revidering, när fler kommuner utrett hur eventuell VA-utbyggnad ska ske. Bedömningen av miljöpåverkan blir lättare när kommunerna vet hur VA-utbyggnaden ska genomföras och det blir då tydligt om betydande miljöpåverkan föreligger. Påverkan på Natura 2000-område ska ses som betydande miljöpåverkan. Om en kommun vid utredning av teknisk lösning ser att ett Natura 2000-område måste passeras så vet man redan tidigt i planeringsskedet att så kommer vara fallet. Detta innebär i så fall att fler kommuner kommer att behöva göra miljökonsekvensbeskrivningar. Vägledning om detta kan alltså vara viktigare än vad resultatet av den första omgången vattentjänstplaner ger sken av. Denna vägledning blir extra viktig för att kommunerna ska kunna arbeta effektivt samtidigt som syfte och krav uppfylls.

6.4 Samråd och granskning

Ett tydligt syfte med vattentjänstplaner var att minska demokratiunderskottet i VA-planeringen och det var därför som det infördes krav på samråd och granskning. Att öka transparensen gentemot medborgarna är även en nytta som både de intervjuade kommunerna och länsstyrelserna ser med vattentjänstplanerna.

Kommunerna har utfört samrådet på olika sätt, t.ex. skiljer sig samrådstiden på mellan fyra och åtta veckor. Samtliga har tillgängliggjort vattentjänstplanen på webbplatsen. Vissa har skickat ut information i brev till abonnenter eller till de fastighetsägare som berörs av VA-utbyggnad. Endast en kommun har haft samrådsmöten under framtagandet av vattentjänstplanen.

I våra intervjuer och i omvärldsbevakningen har det visat sig att det kommit in få yttranden från fastighetsägare i de flesta fall. Det är svårt att säga vad detta beror på, men det kan vara att målgruppen inte nåtts, att det varit svårt för fastighetsägare att se hur de berörs av planen eller att de inte haft synpunkter.

Erfarenheten från den första omgången av vattentjänstplaner är att de nationella myndigheterna inte behöver inkluderas i samrådsprocessen. Vilka fastighetsägare som kan anses särskilt berörda har dock tolkats olika. Riktad information har gått ut endast till de som direkt berörs av VA-utbyggnadsområden, men planerna har även diskuterat hur närliggande fastigheter, eller fastigheter där VA-frågan ännu inte lösts ska hanteras.

Processen för granskning har de intervjuade inte upplevt som svår och lagen ger viss vägledning då det står att kommunen ska informera om utställningen på sin anslagstavla före utställningstidens början och att granskningen ska pågå under minst fyra veckor. Det skulle dock vara bra med vägledning om vad som minst krävs för ett godkänt samråd.

---

7 Behov av ytterligare stöd och vägledning

Det finns ett behov av vägledning om vattentjänstplaner. Det gäller främst:

- *Innehåll:* Hur tolkas att ”behovet av allmänna vattentjänster ska tillgodoses”? Vad bör ingå? Vad krävs minst för att uppfylla lagkravet?
- *Skyfalls-/klimatåtgärder:* Finns det krav på hur underlag för klimatanpassningsåtgärder ska se ut? Till exempel krav på utformning av skyfallsanalyser. Vad är det för typ av åtgärder som kan tas upp och på vilken detaljnivå? Givet att kommunen inte ska dela känsliga uppgifter och att dessa frågor oftast är en del i ett större arbete i samhällsplaneringen behöver kommunerna vägledning om vad som förväntas av denna del i planen.
- *Detaljnivå:* Är en lägre detaljnivå anpassad efter allmänheten som målgrupp tillräcklig? Det finns även ett behov av samsyn om informationssäkerhet och vilka uppgifter som är känsliga så att sådana uppgifter inte efterfrågas i samrådet.
- *Behovsbedömning § 6 i LAV:* Kommunerna efterfrågar en metod för att bedömningar ska göras mer lika över landet. Genom vägledning om vilka aspekter som kan ingå, eller att det finns en metod som kan anpassas till lokala förhållanden kan arbetet effektiviseras och samsynen öka.
- *Strategisk miljöbedömning:* Vilka aspekter ska analyseras för bedömning av en vattentjänstplan? Går det att vägleda om vad som bör antas innebära betydande miljöpåverkan?
- *Samråd och granskning:* Vad krävs för ett godkänt samråd? Hur når man ut till rätt krets? Vilken information ska samrådas? Kan kommunen göra skillnad i samråd med myndigheter och allmänheten?
- *Länsstyrelsens roll:* Länsstyrelserna har ansvar och kompetens inom flera områden som angränsar till vattentjänstplaner. Vilka frågor som tas upp vid samråd speglar inte alltid dessa områden. Vad kan kommunen förvänta sig att länsstyrelsen ska yttra sig om? Hur relaterar det till tillsynsarbetet kring § 6 (stöd i avvägning mellan rådgivning och tillsyn)?

---

8 Råd och tips i väntan på vägledning

Projektets mål var att undersöka om det finns behov av ytterligare stöd i processen att ta fram en vattentjänstplan. I väntan på en vägledning finns visst stöd att få utifrån de redan framtagna vattentjänstplanerna. Nedan finns råd och tips från projektet.

8.1 Upplägg och innehåll

- *Fundera på syfte och målgrupp tidigt.* Kan/ska vattentjänstplanen fylla någon funktion i din kommun utöver att uppfylla lagkravet? Vem ska läsa den – vilka förkunskaper har målgruppen och vad behöver de veta? Anpassa detaljnivån därefter. När målgrupp och syfte med vattentjänstplanen har definierats bör det underlätta för beslutet om vad en vattentjänstplan ska innehålla och hur den bör avgränsas. Då det finns ett krav på att samråda planen och att fastighetsägare i många fall är huvudsakliga målgruppen behöver innehållet och detaljeringsnivån anpassas efter det.
- *Beskriv behovsbedömningen och resultatet av den tydligt.* Även om det finns oklarheter om exakt vad som behöver ingå i en vattentjänstplan är denna del central. För att en fastighetsägare ska kunna yttra sig om planen är det även viktigt att de förstår hur de påverkas och vad de kan ha synpunkter på.
- *Beakta skyfall och lägg redan nu till andra relevanta klimataspekter.* Klimatanpassningsarbetet behöver vara samordnat. Anpassa planens innehåll efter hur ni jobbar i dag.
- *Gör en sekretessbedömning.* Vattentjänstplanen är ett öppet dokument som kommuniceras. Det är viktigt att inga känsliga uppgifter kommer med. Om en uppgift bedöms vara i gråzonen – bedöm om det fyller ett syfte att ta med den. Ett råd är att alltid fråga säkerhetschef/ansvarig i kommunen.

8.2 Arbetssätt

- *Bygg upp ett förvaltningsövergripande arbetssätt och behåll det.*
- *Involvera politiker* för att förankra arbetet.
- *Planering för VA och samhällsutveckling behöver samordnas löpande.* Om vattentjänstplanen faktiskt används för detta blir revideringen relativt liten sak.

8.3 Strategisk miljöbedömning

- *Keep it simple.* Strategiska miljöbedömningar regleras i en EU-förordning och vattentjänstplaner omfattas. Det är viktigt att bedöma rätt miljöeffekter på rätt sätt, men det kan anpassas efter planens innehåll. Om planen inte innebär stora förändringar eller om de flesta åtgärderna kommer att kräva miljöprövning så kan miljöbedömningen hållas kort.
- *Dra nytta av behovsbedömningen* – där görs miljöbedömningar till viss del. Eftersom detta i förlängningen är ett av motiven till VA-utbyggnad finns redan här underlag till den strategiska miljöbedömningen.
- *Betydande miljöpåverkan* kan vara svår att bedöma, men samrådet med länsstyrelsen kan ge vägledning.

8.4 Samråd och granskning

- *Samråd och granskning.* Vad behöver din kommun få ut av samrådet? Är det tydligt för dem som ska yttra sig hur de berörs av planen och vad de ska yttra sig om? Ta hjälp av kommunens planerhet som har kunskap och erfarenhet av samråd och granskning.
- *Riktad information.* För en fastighetsägare som inte är insatt i den kommunala VA-planeringen kan det underlätta om det i utskicket finns beskrivet vart det finns information om områden och vad det betyder för fastighetsägaren. Ta hjälp av kommunikatörer.
- *Publicera på webbplats eller bjuda in till möte?* Om ni står inför VA-utbyggnad fundera på hur ni vill att kommunikationen ska ske under hela processen. Vattentjänstplanen är en del av den. Har ni behov av tidig förankring och dialog? Vilka behöver involveras i detta arbete?
Erfarenheter från andra kommuner säger att behovet av information går i vågor, i ett tidigt skede behövs mycket information, sedan minskar behovet för att sedan öka igen när ett utbyggnadsprojekt snart ska startas.
Om det finns möjligheter, samordna samrådsmöten för vattentjänstplanen med möten för översiktsplanen.
- *Tydliga förväntningar.* Berörda ska få möjlighet att bli hörda men det är inte säkert att kommunen kan tillmötesgå alla synpunkter och samtidigt följa lagen. Lagen om allmänna vattentjänster styr fortfarande kommunens skyldigheter att tillhandahålla vattentjänster. Försök att ge berörda sakägare ett transparent underlag så att det framgår vad de kan påverka.
- *Vem är berörd?* I exempelvis en detaljplan är det enkelt att se vilka fastighetsägare som ingår men i vattentjänstplan som kan omfatta både VA-utbyggnadsområden, utredningsområden och ibland även områden med enskilt VA kan det vara svårare att avgränsa. Inför kommande revidering kan det därför vara bra att tidigt ta fram en kommunikationsplan för olika typer av områden. Det behöver inte betyda att alla måste få ett brev, för vissa områden kanske det räcker med information på en webbplats men för dem som är berörda av VA-utbyggnad i närtid kanske det både krävs utskick och samrådsmöten.

---

9 Avslutning

Det här projektet har genomförts under hösten 2024/våren 2025 och har utgått från sex kommuners antagna eller nästan färdiga vattentjänstplaner. Parallellt med projektet har mycket hänt. Fler vattentjänstplaner har antagits och nya utredningar, rapporter och krav har presenterats som kan komma att förändra arbetet med vattentjänstplaner.

Att det finns behov av ytterligare vägledning kring vattentjänstplaner är tydligt. Projektet har identifierat inom vilka områden som behovet av vägledning är som störst. Att det bör utpekas en myndighet som har vägledningsansvaret är även ett förslag i betänkandet från VA-beredskapsutredningen samt en rekommendation från Riksrevisionens granskning. Även om kommunernas vattentjänstplaner är och kommer att vara unika och anpassade till lokala förutsättningar finns det ändå gemensamma frågor.

I projektet har vi diskuterat hur väl vattentjänstplanerna har uppfyllt sitt syfte. När det gäller planering för hur behovet av allmänna vattentjänster ska tillgodoses kan vi inte dra några slutsatser om detta eftersom det inte finns någon kravställning och definition av vad detta innebär från myndighetshåll.

Även när det kommer till frågan om vattentjänstplanerna har avhjälpt demokratiunderskottet så är svaret tveksamt. Planerna finns visserligen tillgängliga för allmänheten i högre grad än tidigare VA-planer men det är i nuläget svårt att veta hur många som har tagit till sig informationen när det är så få som har lämnat yttranden. Förhoppningsvis kommer kunskapen och intresset att öka för vattentjänstplaner och kommunerna kommer att bli bättre på att kommunicera kring VA-planering. Effekterna av detta kommer att märkas först på längre sikt.

Medskick till kommunerna inför revidering av vattentjänstplaner

Vi som projektledare och författare till rapporten har sammanfattat tre medskick till kommuner inför revidering av vattentjänstplanen. De är:

- *Bygg upp en förvaltningsövergripande arbetsgrupp och behåll den!* Planering för VA och samhällsutveckling behöver samordnas löpande.
- *Lägg tid på att definiera syftet med er vattentjänstplan.* Om detta tydliggörs tror vi att det kan underlätta arbetet och lösa flera av de frågor som funnits kring de första vattentjänstplanerna.
- *Se samrådet som en möjlighet att förbättra er vattentjänstplan.* Ta fram tydliga underlag så att det är framgår vad ni önskar synpunkter på. Alla kommer inte att bli nöjda och alla synpunkter kan inte tas hänsyn till men var öppen för att samla in mer information och förbättra beslutsunderlaget.

När de första versionerna av vattentjänstplaner togs fram hade inte alla kommuner tid att utveckla sina behovsbedömningar. I de aktualiserade planerna tror och hoppas vi på att kunna läsa mer om detta.

Att vattentjänstplanen samråds har varit ett bra första steg för att öka allmänhetens kunskap och inflytande på VA-planeringen och detta kan utvecklas och bli ännu bättre. Vattentjänstplanerna skulle kunna vara en möjlighet framåt att lyfta VA-frågorna i samhället.

Referenser

Bet. 2021/22:CU29, *Vägar till hållbara vattentjänster*.

Havs- och vattenmyndigheten (2014). *Vägledning för kommunal VA-planering för hållbar försörjning och god vattenstatus, Rapport 2014:1*.

Prop. 2021/22:208, *Vägar till hållbara vattentjänster*.

Prop. 2022/23, *Budgetproposition för 2023*.

Riksrevisionen (2025). *Tillgång till kommunalt vatten och avlopp – Statens insatser för allmänna vattentjänster*, RiR 2025:2.

SFS 2006:412, *Lag om allmänna vattentjänster*.

SOU 2018:34, *Vägar till hållbara vattentjänster*.

SOU 2024:82, *Ökad VA-beredskap*.

Svenskt Vatten (2023). *Vägledning vid framtagande av vattentjänstplan – komplettering av VA-plan, M152*.

Svenskt Vatten

UTVECKLING

Svenskt Vatten Utveckling

Svenskt Vatten AB

POSTADRESS BOX 14057, 167 14 Bromma

BESÖKSADRESS Gustavslundsvägen 12, 167 51 Bromma

TELEFON 08-506 002 00

E-MAIL svensktvatten@svensktvatten.se

www.svensktvatten.se